УДК 616.31:004

DOI: <https://doi.org/10.22141/ogh.2.3.2021.240726>Вахненко О.М.¹, Коваленко І.О.²¹ГО «Асоціація стоматологів України», м. Київ, Україна²Комунальне некомерційне підприємство «Черкаська обласна стоматологічна поліклініка» Черкаської обласної ради, м. Черкаси, Україна

Перспективи та шляхи розвитку доступної стоматології в Україні

Резюме. У статті наведено основні принципи функціонування системи надання медичної стоматологічної допомоги населенню на 1991 рік, зміни, що відбулися останніми роками. Проаналізовано стан надання медичної стоматологічної допомоги дітям, у сільській місцевості та пільговим категоріям населення, профілактики основних стоматологічних захворювань та робота щодо профілактичних стоматологічних програм. Подано бачення подальшого розвитку доступної стоматології в Україні.

Ключові слова: доступність медичної стоматологічної допомоги; стоматологічна допомога дітям; стоматологічна допомога в сільській місцевості та пільговим категоріям населення; профілактика основних стоматологічних захворювань

На час набуття незалежності 1991 року в Україні функціонувала потужна розгалужена система надання медичної стоматологічної допомоги населенню. Діяла широка мережа стоматологічних установ: 1) самостійні стоматологічні поліклініки (обласні, міські, районні), у тому числі й дитячі; 2) стоматологічні відділення в складі територіальних (багатопрофільних) поліклінік міст, центральних районних лікарень, медико-санітарних частин підприємств і відомств; 3) стоматологічні кабінети в лікарнях (включаючи сільські, районні та дільничні), диспансерах, жіночих консультаціях, у школах, на лікарських пунктах промислових підприємств і в лікарських амбулаторіях, на фельдшерсько-акушерських пунктах у сільській місцевості; 4) стоматологічні відділення в обласних, міських і районних лікарнях, клініках медичних вузів, а також при інститутах удосконалення лікарів; відділення щелепно-лицевої хірургії в обласних і деяких великих багатопрофільних лікарнях.

Основне завдання стоматологічної мережі: 1) проведення заходів щодо профілактики захворювань щелепно-лицевої ділянки серед населення в організова-

них колективах; 2) організація та проведення заходів, спрямованих на раннє виявлення захворювань щелепно-лицевої ділянки; 3) надання кваліфікованої амбулаторної медичної стоматологічної допомоги.

Останніми роками почала стрімко скорочуватись мережа державних і комунальних лікувально-профілактичних закладів, що надають медичну стоматологічну допомогу в Україні.

Посилаючись на відсутність порядку надання стоматологічної допомоги, який, відповідно до чинного законодавства, повинен встановлюватись центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, місцеві органи влади звели до мінімуму її фінансування; скорочують кількість бюджетних посад лікарів стоматологічного профілю; переводяться в статус підприємств стоматологічні поліклініки; масово ліквідовують стоматологічні кабінети в сільській місцевості; практично ліквідовані стоматологічні кабінети, що працювали в організованих дитячих колективах.

Прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 20 січня 2021 р. № 31 «Про затвердження Порядку

здійснення медичного обслуговування учнів закладів загальної середньої освіти», де відсутнє поняття надання стоматологічної допомоги учням, питання профілактики стоматологічних захворювань.

Масову профілактику та планову санацію ротової порожнини ефективніше проводити в організованих дитячих колективах. Раніше в таких колективах, де було 800 і більше дітей, функціонували стоматологічні кабінети, які показали високу ефективність. Діяльність таких кабінетів забезпечувалась спільно по лінії МОЗ та МОН України.

Вихід із цієї ситуації стоматологічна спільнота бачить у відновленні роботи стоматологічних кабінетів в організованих дитячих колективах. Медична стоматологічна допомога могла б надаватися учням лікарем-стоматологом відповідного закладу охорони здоров'я, що провадить господарську діяльність з медичної практики (стоматологія), або фізичною особою — підприємцем, який провадить господарську діяльність з медичної практики із стоматології на підставі укладеного із закладом освіти договору про медичне обслуговування учнів.

Також необхідно запровадити програми профілактики стоматологічних захворювань серед дитячого населення як на державному рівні, так і на регіональному. Взагалі не ведеться ніяка робота з масової (комунальної, загальнодержавної) та колективної (групової) стоматологічної профілактики. Зовсім не планується виділення коштів як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях на проведення цієї роботи. Причому ніякими державними нормативно-правовими документами такі дії не обумовлюються. Але є й обнадійливі винятки в цьому напрямку на регіональному рівні. Наприклад, на Черкащині вдалося розробити і впровадити на обласному рівні комплексну програму профілактики стоматологічних захворювань. Черкаська область — це єдиний регіон, де діяла така програма

протягом 5 років (з 2015 по 2020 рік). Цей документ зобов'язував районні адміністрації й ради звертати увагу на надання стоматологічної допомоги сільському населенню, особливо дитячому. Завдяки обласній програмі на Черкащині ситуація порівняно з іншими регіонами покращилась. Додаткове фінансування з обласного бюджету дозволило закуповувати пломбувальний матеріал і стоматологічний інструментарій, у деяких районах змінити стоматологічне обладнання. Якщо до запровадження програми у сільських стоматологічних кабінетах старе обладнання займало 70 %, то нині — близько 30 %. Та головне, що Програмою передбачено, що шкільні автобуси, окрім своєї прямої функції — підвозити дітей до школи, доставляють школярів і до стоматолога, який знаходиться найближче до того чи іншого населеного пункту. Щоб діти довго не очікували, домовлено, що стоматологи їх беруть на огляд поза чергою. Потім шкільний автобус відвозить малечу додому. В м. Києві в рамках програми «Здоров'я киян» виділяються кошти на стоматологічну допомогу дітям, пільговим категоріям населення. Також в м. Дніпрі окремо виділяються кошти з міського бюджету на стоматологічну допомогу окремим категоріям населення, дітям. У 2020 році виділялись цільові кошти на деякі профілактичні заходи для дітей. Ці та деякі інші приклади показують, що місцеві органи влади можуть вирішувати питання поліпшення надання медичної стоматологічної допомоги в своїх регіонах.

Асоціацією стоматологів України разом з Інститутом стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України розроблено програму первинної профілактики основних стоматологічних захворювань населення України до 2024 року. Ця програма була схвалена на 5-му Національному українському стоматологічному конгресі «Стоматологічне здоров'я — інтегральна

Таблиця 1

Оглянуто (1169 осіб)		Підлягало санації з оглянутих, %		Виявлено патології зубів — карієс			
				Місто		Село	
Місто	Село	Місто	Село	Неускл.	Ускл.	Неускл.	Ускл.
432	737	37	69	554	84	1081	268
37 %	63 %			87 %	13 %	80 %	20 %

складова здоров’я нації» в 2019 році. Програма запрацює після прийняття її державними органами виконавчої влади.

В результаті негативних процесів значно погіршився доступ населення, в першу чергу соціально незахищеного та сільського, до стоматологічної допомоги та спостерігається значне зростання стоматологічних захворювань і, як наслідок, тяжких ускладнень від них.

Вселяє надію те, що в Національній службі здоров’я України це розуміють та в Програмі медичних гарантій 2021 року стоматологічну допомогу дорослим і дітям виділено в окремий амбулаторний пакет. Стоматологічна допомога є дорогою послугою в усьому світі. Обмеженість ресурсів на охорону здоров’я в Україні зумовлює необхідність пріоритизувати кошти Програми медичних гарантій і направляти їх насамперед на ті послуги, які допоможуть знизити рівень смертності.

Поряд з цим збереження стоматологічного здоров’я українців є важливим для системи охорони здоров’я. В умовах вкрай обмеженого фінансування системи охорони здоров’я найефективнішим у стоматологічній галузі є витрачання ресурсів лише на найнеобхідніше, вважає Національна служба здоров’я України.

Переважає більшість комунальних стоматологічних клінік у нашій країні працюють на платній основі. Зміна фінансування цієї медичної галузі виводить ринок стоматології з тіні. Медичні заклади мають можливість офіційно запроваджувати платні послуги, прозоро формувати ціну і конкурувати за клієнтів як повноцінні комерційні структури. Сьогодні стоматологічну допомогу надають понад 24 600 лікарів стоматологічного профілю у 6280 закладах різних форм власності.

У 2020 році на надання послуг за пакетом «Амбулаторна медична допомога дорослим та дітям», включно зі стоматологічною допомогою, Національна служба здоров’я України (НСЗУ) уклала договори з понад 1,4 тис. медичних закладів. Ці заклади отримали за контрактом з НСЗУ понад 7,3 млрд грн. Для дорослих Програма медичних гарантій на 2021 рік покриває ургентну стоматологію — зняття гострого болю та лікування станів, що загрожують життю. Зокрема, будуть безоплатними медичні послуги, якщо у пацієнта діагностовано пульпіт, перелом зуба, невралгія трійчастого нерва, хімічний опік слизової рота, слинокам’яна хвороба, карбункул і фурункул, травми м’яких тканин щелепно-лицевої ділянки. До безоплатного пакета входить планова дитяча стоматологія, бо вона дійсно може запобігти погіршенню загального здоров’я дитини.

НСЗУ закуповує безпечні та якісні медичні послуги, відповідно до можливостей державного бюджету.

Водночас українці мають отримувати доступні та якісні медичні послуги за будь-яким напрямом без катастрофічних фінансових витрат.

У Програмі медичних гарантій 2021 року стоматологічну допомогу дорослим та дітям виділено в окремий амбулаторний пакет. Він покриватиме:

— ургентну стоматологічну допомогу дорослим та дітям;

— проведення інструментальних досліджень в рамках ургентної стоматологічної допомоги;

— планову стоматологічну допомогу дітям, крім ортодонтичних процедур та протезування.

Протезування, брекети та інші дорогі стоматологічні послуги не входять у гарантований пакет.

Особливо потерпає від відсутності медичної стоматологічної допомоги сільське населення. Ми провели моніторинг стоматологічної захворюваності призовників на обласному призовному пункті Черкаської області України, на якому виявлено, що з загальної кількості оглянутих підлягало санації призовників з міст 37 %, а сільських мешканців — 69 %.

Стосовно виявленої патології див. табл. 1.

Це наглядна картина дефіциту стоматологічної допомоги сільському населенню. Високим залишається відсоток вроджених вад сільських дітей, виявлених в за давній стадії. Ортодонтом у 2020 році оглянутий 341 школяр сільської місцевості однієї з областей, з яких 77 % мали ортодонтичну патологію, більше половини із них вже за давнену. З виявленої патології 37 % мали патологію прикусу, 40 % — зубних рядів і 15 % — патологію окремих зубів.

Натомість в Україні профілактичні огляди не проводяться. Згідно із статистикою, лише 5 % відвідувань стоматологів проходять із профілактичною метою. Зазвичай українці потрапляють у стоматологічне крісло для лікування насамперед гострих станів і часто дотягують до ускладнень. Про проведення профілактичних заходів у селі годі щось і казати, бо навіть така своєрідна пропаганда, як реклама зубних паст, там не має впливу.

Враховуючи погане транспортне сполучення й організацію стоматологічної допомоги в сільській місцевості, потрібно:

— на державному рівні стимулювати об’єднані територіальні громади організовувати в селах стоматологічні кабінети з територією обслуговування на відстані не більше 3–5 км і дати можливість жителям, в тому числі дітям, добратись до стоматолога і полікувати зуби;

— задіяти шкільні автобуси для підвезення дітей до стоматолога з метою профілактичних оглядів і своєчасного лікування зубів;

— запроваджувати державні комплексні програми профілактики стоматологічних захворювань населення, в тому числі дитячого, в Україні.

Окремо стоїть питання щодо перспектив надання стоматологічної допомоги пільговим категоріям населення. Це стосується учасників бойових дій, учасників ліквідації аварії на ЧАЕС, пенсіонерів та деяких інших. Відповідно до чинного законодавства, всі вони мають право на безоплатну стоматологічну допомогу, включаючи зубне протезування. З державного бюджету на такі цілі кошти не виділяються, програмою фінансових медичних гарантій вони також не враховуються. Свої права ці категорії населення можуть реалізувати лише за рахунок регіональних програм і коштів місцевих бюджетів, що явно недостатньо. Вихід з такої ситуації бачиться через включення стоматологічної допомоги цим категоріям до Програми медичних гарантій. У той же час продовжує активно розвиватись стоматологічна допомога приватної форми власності. Продовжували впроваджуватись новітні світові технології лікування, хірургічної, ортодонтичної допомоги та зубного протезування. На жаль, така стоматологічна допомога не є доступною для всіх верств населення та не покриває всю територію України, наприклад віддалені сільські населені пункти.

Висновки

Метою реформування системи надання медичної стоматологічної допомоги має бути забезпечення населення України доступною та якісною медичною стоматологічною допомогою. Здійснення цієї мети можливе через запровадження державних фінансових гарантій, загальнообов'язкового державного медичного страхування, в рамках якого державні фінансові гарантії будуть працювати як страхові програми та гарантії. Причому за програмами з медичного страхування матиме право працювати вся стоматологічна мережа, незалежно від форми власності та підпорядкування. Також необхідно затвер-

дити програму первинної профілактики основних стоматологічних захворювань населення України. Кадровий потенціал, розгалужена структура закладів і кабінетів різних форм власності, що надають медичну стоматологічну допомогу населенню України, дають надію, що при правильній організації та раціональних підходах громадяни України, всі, хто цього потребує, матимуть доступну, якісну та кваліфіковану стоматологію на теренах української держави. Наша наукова, педагогічна та практична стоматологія має займати достойне місце на європейському та світовому рівнях.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів та власної фінансової зацікавленості при підготовці даної статті.

Інформація про внесок кожного автора: *О.М. Вахненко* — концепція та дизайн дослідження, збирання й обробка матеріалів, аналіз отриманих даних, написання тексту; *І.О. Коваленко* — надання матеріалів, написання тексту.

Список літератури

1. *Стоматологічна допомога в Україні: основні показники діяльності за 2008–2018 рр.: довідник. Під ред. Ю.В. Вороненка, О.В. Павленка, І.П. Мазур. Кропивницький: Поліум, 2018. 212 с.*
2. *Документи Кабінету Міністрів України.* <https://kmu.gov.ua>
3. *Документи Міністерства охорони здоров'я України.* <https://moz.gov.ua>
4. *Документи Національної служби здоров'я України.* <https://nszu.gov.ua>
5. *Матеріали 5-го Національного українського стоматологічного конгресу «Стоматологічне здоров'я — інтегральна складова здоров'я нації».* www.udenta.org.ua

Отримано/Received 13.10.2021

Рецензовано/Revised 25.10.2021

Прийнято до друку/Accepted 01.11.2021 ■

Information about authors

Olexander Vakhnenko, MD, PhD, Vice-President of the NGO "Ukrainian Dental Association", Kyiv, Ukraine; e-mail: ovahnenko@gmail.com, contact phone: +38 (050) 332-26-73
Ivan Kovalenko, Director of the Cherkasy Regional Dental Polyclinic, Cherkasy, Ukraine; e-mail: stomatpl@2upost.com, contact phone: +38 (096) 518-82-10

Conflicts of interests. Authors declare the absence of any conflicts of interests and their own financial interest that might be construed to influence the results or interpretation of their manuscript.

Information about the contribution of each author: O.M. Vakhnenko — concept and design of research, collection and processing of materials, analysis of the received data, writing the text; I.O. Kovalenko — providing materials, writing the text.

O.M. Vakhnenko¹, I.O. Kovalenko²

¹NGO "Ukrainian Dental Association", Kyiv, Ukraine

²Cherkasy Regional Dental Polyclinic, Cherkasy, Ukraine

Prospects and ways of development of accessible stomatology in Ukraine

Abstract. The article presents the basic principles of functioning of the system of providing medical dental care to the population for 1991, the changes that have taken place in recent years. The state of providing medical dental care to children, rural and privileged categories of the population, prevention of major dental diseases and work on preventive dental programs are analyzed. The vision

of further development of affordable dentistry in Ukraine is presented.

Keywords: availability of medical dental care; dental care for children; dental care in rural areas and to privileged categories of the population; prevention of major dental diseases